

ÖRÖKSÉG

SARKADY SÁNDOR

ZRÍNYI

„Valamint az ötvös tűzben aranyművet. .”

*Magamra hagyatván megromlott Szigetben,
Végső óráim jöttén nem féltem szívemben,
Lelkemet ajánlva
Krisztus oltalmába,
Ötszáz vitézekkel készülődtem törökre.*

*Dózse tallért számolt, pápa úr misézett,
Magyari urakkal királ Győrnél késett;
Szabadság végháza,
Sziget kicsin vára
Nagy Európában nem sok szívet búsitott.*

*Csillagos éjjelben várpiacra gyűlvén,
Földi javainkat máglyán megegetvén,
Nagy esküvést tettünk,
Mind reggel kimenjünk,
Reméttelen próbát rettenetlen megállni.*

*Mind leventák látták, nincs más választásuk,
Nincsen ez világon Magyarország másutt —
Tudta, mit mért sorsa
Gróf Zrini Miklósrá:
Ország okulását életével szolgálni.*

*Vasingem levettem, mentében, dolmányban,
Úristen nevében hadak elé álltam;
Mezítelen kardot
Kemény kezem markolt —
Algyút vitézekkel kijáráthoz rendeltem.*

*Bécsi országúton ott álltam királért,
Igazság pajzsával Szűzanya fiáért;
Nem földi hívságbul,
Vállalt sors okábul
Végromlásra jutott szegény magyar hazánkért.*

*Világrontó pogány hiában hizelgett,
Sok nagy ígérete minékünk nem kellett;
Nem rút megadásra,
Vitézi halálra
Tártuk ki, leventák, hajnalban az vaskaput.*

*Algyú durranástul az kemény föld rezzen,
Juranics a zászlót lobogtatja fennen —
Ment jövődöt víni
Sziget bán, Zrini:
Ű nagy gondolatját magyarázni fegyverrel.*

*Magyarok, horvátok, Jézushoz kiáltva,
Tüzes küessőben rontottunk pogányra;
Kopiával, karddal
Tusakodván tarral,
Örömmel ontottuk szabadságért vérünket.*

Szigeti leventák ott elvesztünk minden,
Nagy példatevésünk megláthatta Isten;
Osztoztunk halálban,
Hogy magyar hazában
Boldogabb maradék szántson, vessen, arasson.

Az kiért meghalnak, az élni köteles,
Maradékot a múlt jövőre kötelez.
Eszedben vedd eztet
Sokat próbált nemzet,
Hogy bajok sodrában, mint kúszikla megállhass.

Valamint az ötvös tűzben aranyművet,
Megpróbálta Isten mi vitéz szívünket;
Az mi tisztességünk,
Megnőtt emberségünk
Legyen az időben örök mérték magyarnak.

1966.

AZ ÉRTELMESES HALÁL

JEGYZETEK A SZIGETVÁRI EMLÉKKÖNYVRŐL

1566–1966

„A nagy isten nevében bezárkózom Szigetbe, hogy hűség-
gel, állhatatosan és vidám orcával, vérem ömlésével, és
ha a sors úgy hozza, életem elvesztésével is szolgáljak a
jóságos istennek, ő szent császári és királyi felségének, a
keresztény közönségnek és végső romlásra jutott édes ha-
zámnak.”

(A szigetvári Zrínyi Miklós levele Nádasdy Tamás özve-
gyéhez. 1566. ápr. 19.)

„Megfogadtuk a nagy isten nevében, hogy mind eképpen
bezárkózunk Szigetbe, mert kívánunk különösképpen a
kegyelmes istennek, császári és királyi felségének, a ke-
resztény közönségnek, s eme végső romlásra jutott édes
hazának hűen, állandóan derült orcával, vérünk ontásával
és ha a sors úgy kívánná, halálunkkal és fejünk elveszté-
sével is szolgálni.”

(Zrínyi esküje vitézei előtt 1566. aug. 1-én.)

„Mi vitézül éltünk, vitézül meghaljunk,
Egész ez világnak evvel példát hagyjunk.”
(Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. XV. 6.)

A hármas mottó Szigetvár példájának legfontosabb tanulságaira utal. A belő-
lük felcsapó morális emelkedettség hitelét a történelem, s az a körülmény igazolja,
hogy Szigetvár héroszának szájából, illetve a költőéből hangzanak el. Az események
hőse szól itt, s ha tetszik, a még hitelesebb tanú: Zrínyi, a katona-költő, aki egyet-
len volt széles e világon, kinek megadatott, hogy a roppant költői képzelet láttató
erejével még egyszer átélhesse Sziget öldöklő ostromát. De nem úgy már, mint
a hős Zrínyi vagy II. Szulimán élte át, hanem hogy magyar és török — a mozgá-
sában átlátott teljes történelem — egyként kavargott benne; miként Katona Zách
és Felicián, József Attila Werbőczy és Dózsa tudott lenni, úgy hagyományozott
ránk Sziget vivásának mindig a valóságra utaló eposzi látomásában Zrínyi is
századokra érvényes történelmi igazlást és programot. „A Zrínyiászt olyasvalaki
írta” — érzett rá Szerb Antal —, aki maga is benne van az eposzban, aki maga is
epikus hős. Képzeld el, hogy az Iliászt Achilleus írja meg... vagy hogy Nagy
Sándor maga megéneklí indiai hadmenetét.”

Egy eszméért-világnézetért (Zrínyinél az isten), egy tágabb közösségért (nála a kereszténység), s a végromlásra jutott hazáért való hűség és végső áldozatvállalás: az *értelmes halál*, a világnak példát hagyó — íme Szigetvár örök intése.

A *Szigeti veszedelem* leginkább eposzi jellegzetességei, az antipációk, a hős halálát minduntalan jövendölik. Kellék, machináció — futunk át rajtuk olvasáskor. De most, hogy a *Szigetvári Emlékkönyv*-ből* élre másoltuk e különben nem ismeretlen sorokat, az eposz valóságba gyökerezettségé e ponton is megvilágosodik. Szigetvár hőse tudta, mit vállal, tudta, mi vár rá: 1566. szeptember 7-e hajnalán — ma négyszáz éve — halt meg, de már április 19-én éppúgy fogalmaz, mint augusztus 1-én. A levélrészlet és az eskü szövege ugyanis — mint jól látható — szinte azonos, s az egyezés csak megerősíti az ostromot túlélő Cserenkő Ferenc — Zrínyi kamarása — horvát nyelvű (de latinul népszerűsödött) emlékezésének hitelességét, hiszen a hős esküje az ő feljegyzésében maradt ránk. És mert Cserenkő szövege szinte gyanús pontossággal rárimel Zrínyi saját levélre, nincs okunk kételkedni abban, hogy Zrínyinek a kirohanás előtt elmondott beszédét is tartalmi hűséggel reprodukálta. Cserenkónál — s ahonnan ismerjük: Budina Sámuel 1568-as latin fordításában — persze történetíróra jellemző, takaros humanista szónoklatot olvashatunk, gondolati hűségét tekintve azonban — épp a fentiek miatt — nem lehet kétségünk. Zrínyi így beszélt: „Az isten bűneinkért büntet bennünket... Úgy illik, hogy utolsó óránkban az istentől ezt a ránk bocsájtott büntetést alázatos lélekkel és hálás szívvel viseljük, mert ezzel nem csak a magunk bűneiért, hanem az egész országnak gyalázatos tetteiért is fogunk vezekelni. Emlékezetekbe idézem, hogy ezelőtt 37 nappal esküvel fogadtátok, hogy ezen a helyen vagy győzünk, vagy meghalunk... Íme, mindnyájan láthatjátok, hogy tovább ezen a helyen maradunk, itt kitarthanunk nem lehet... Rajta tehát, vitéz katonáim, menjünk ki a külső várba, bátran ütközzünk meg az ellenséggel, és haljunk meg dicsőségesen. A hősi halál mindannyiunknak örök hírt és dicsőséget fog szerezni.” Az ápr. 19-i levélrészlet (a király öccsének, Károly főhercegnek is ugyanígy írt márc. 21-én), az augusztus 1-i eskü, s a végső megszólalás egyetlen kiteljesedő gondolatlanólat. A halál tudatos, értelmes vállalása Zrínyinek eme utolsó szavaiban nyeri el — az elvontnak tetszhető erkölcsiség fokát meghaladva — konkrét történeti-társadalmias indoklását: „nem csak a magunk bűneiért, hanem az egész országnak gyalázatos tetteiért is fogunk vezekelni.” A bizony nem kevés bűnéből — rablás, dúlás, szegények sanyargatása — megtisztuló hős, történelmi küldetésének immár teljes tudatában, a gyalázatos vétkekbe merült ország lelkiismereteként fogadja a janicsár golyók záporát, hogy örök hírt és dicsőséget hozó hősi halálával megtisztítsa bűnös nemzetét is. Könnyű felismerni, hogy tulajdonképpen megint a Zrínyiászról beszélünk: a hős az eposz alapkoncepcióját körvonalazza: valóság és költészet — a társadalmi-politikai sugallat jegyében — ismét fedi egymást.

A halál értelméig hatolni, úgy vállalni tehát eszme, közösség, haza előtt, hogy tudatában vagyunk az áldozat erőt adó jelentésének: *társadalmi hasznosságának* — íme a szigetvári Zrínyi eposzi nagyságrendű példájának mindig élő tanítása.

Csak e Zrínyiiben lezajló „filozófiai tisztázás” reprodukáló felidézése után tudjuk tárgyilagosan érzékeltetni az ostrom iszonyatos arányait, s megérteni a kirohanás nyugodt méltóságát. II. Szolimán — vagy Nagy Szolimán, a mohácsi győző — kb. 55 000 törökből álló sereg élén vonult Szigetvár alá, 17 faltörő és 280 különféle nagyságú ágyú alkotta nehézfegyverzetét, s még ezerszámra hajtották árkot, bástyát ázni az összefogott baranyai, somogyi parasztokat. Zrínyinek a polgárokkal együtt kb. mindössze 2300 katonája volt (mesterember, asszony, gyerek, 2000 rekedt a várban), ágyú 60 szegeződött Szolimán táborára, ennek azonban csak fele lehetett nagyobb öblű. Az összarány: tízszeres török túlerő. A szultán augusztus 1-én szállott Sziget alá, 5-ére körülzárta a várat, az ostrom tehát egy hónapig tartott. Ezalatt elpusztult vagy harcképtelenné vált a janicsár gyalogság 50—58¹/₁₀-a, a teljes török seregből kb. 42¹/₁₀ (a hadtudomány már egy hadsereg 25¹/₁₀-os romlását is súlyos veszteségnek tartja): kb. 20 000 ember. Valószínűleg 5-én az elagott szultán is meghalt. (A táborban kaszálo vérhas végzett vele. Néhány kilométerre a vártól, a mai turbéki templom helyén felállított sátrában ásvott gödörbe temették belső részeit, s a nagyvezér úgy helyeztette trónjára bebalzsamozott testét, hogy élőnek lássák.) Sziget belső várában a kirohanás előtt kb. 600 ember várta a hősi véget, de ebből már csak 200 lehetett katona.

S íme a végső percek, Cserenkő és Istvánffy balladás előadásának montázsa:

* *Szigetvári Emlékkönyv*. Szigetvár 1566. évi ostromának 400. évfordulójára. Szerkesztette Ruzsás Lajos. A Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Intézete. Értekezések 1966.

7-én hajnalban a janicsár íjászok égő szurokba mártott nyilakkal felgyújtották a belső várkastély tetőzetét. Víz, innivaló sincs. Éhség van és szomjúság, füst van és hőség. Elérkezett a kirohanás pillanata. Zrínyi elővéteti kamarásával — Cserenkó Ferencsel — égszínkéék díszdölmányát, zsebeibe selyemzacskókba varrva 100–100 aranyat tétet, csuklóira arany karpereceket csatol, hogy aki kifosztja holttestét, gazdagon találja. Díszes cipő, gyémántforgós, kócsagtollas kalpag, nehéz aranylánc egészítik még ki ékes öltözkését. Páncélt nem ölt, vértjeiket katonái is eldobálják beszéde után. Parancs a kapunyitásra. A várárkot csikorogva végigfekszi a híd. Kartácstűz vág rajta utat. Trombiták rikoltanak. „Sok haragszagú dob tombolva robbana.” Zrínyi vitézei élén keresztülfut a hídon, átlő egy agat, majd szablyával vág a török tömegbe. Golyótalálatan térdre hull, úgy küzd tovább, míg egy másik halálra nem sebzi.

*„Nem mér az nagy bánhoz közel menni senki,
De jancsár golyóbis Zrint földre veti:
Mellyében ez esett, más homlokát üti,
Vitézivel együtt az földre fekteti.”*

(XV. 106.)

Így verseli meg a költő. Gyöngéden, féltőn fekteti földre. Az elbukó most nem rögit harap, nem hány vértajtékot, nem okádja ki lelkét, mint az eposz megannyi haláljelenetének szereplője. Csak fekszik csendben a földön. Mert nem csak a költő éli át a hős elesését: a Zrínyi-sarj dédunoka is megszenvedti azt.

A nagyvezér Zrínyi fejét — miután közszemlére tette egy kopjafán — piros selyemzacskóba takarva Szokoli Musztafának, az új budai basának küldte el, hogy továbbítsa a császári hadak fővezérének komáromi táborába. Testét is Szokoli Musztafa temettette el, s ily tisztességes-férfias levélben tudatta arról a császárt november 1-én: „Mert énnekem jó szomszédom volt, és az ő halálán most is bánkodom, akit azzal is megbizonyítottam, hogy az ő feje karóban ne álljon, azért küldtem fel, tisztességet tettem nekije, testét is eltemettettem, kár volna, hogy olyan vitézlő úrnak testét az madarak ennék.”

A pogány így tisztelgett vitézlő Zrínyi emléke előtt.

A keresztény ekképpen hagyta halálba hullni: „Győrnél Miksa császár serege mindvégig lábhoz tett fegyverrel várakozott, mintha őrséget állna a század egyik legnagyobb hőstette és egyik legnagyobb tragédiája előtt. Hetven ezer ember tétlenül nézte egy maroknyi csapat gigászi küzdelmét, mintha nem akarná az utókort Zrínyi és katonái csodás vitézségének példájától megfosztani.” (Benda Kálmán.)

Hogy írta a költő?

*„Ki nem esmérheti német barátságát?
Leginkább magyarhoz gonosz akaratját?
Hogy gyűlöli német az magyar katonát,
Ha akarod, adok néked ezer példát.
De bár az úgy légyen, eljűjön az német,
Rákháton tinéktek hoz ő segítséget,
Elvesztitek akkor kedves éltetőket,
S ők török kezében találják Szigetet.”*

(VI. 29–30.)

*

Amikor 4–5 éve először jártam Szigetváron, bizony csalódással vegyes élmény kerített hatalmába. Nem vártam Karlsteint, Wartburgot, vagy Beckót, de várat mégis: dűledék bástyákat, némi ormot, öles kőpillért — szóval szabályos (romantikus-irodalmias) várrmot legalább. S helyette alacsony falak, valami illúzióromboló laposság, földből kikotort úszkös gerendák fogadtak. Aki értő fejjel újra belemerül Zrínyi eposzába, vagy forgatja e rendkívül gazdag Emlékkönyv lapjait, annak — ma már látom — a bizonyára másokat is elfogó csalódás lényegében Szigetvár *valóságát* közvetíti. Országos volt itt a romboló pusztítás, csoda, hogy ennyi is maradt belőle mutatóban! Szigetvár így, laposan, dísztelen dűledék módján: múltjáról valló igazi önmaga. (Utána kellett nyomozni, nem téved-e a gondolattársítás, de ha jól láttam, Csontváry vásznán is hitvány gémeskutas vidéki kúria Sziget. A zseniális piktör kései látomása számomra nem csak a festő korához kötött értelmezés, de utalás a múlt jellemzőit őrző mai képre is.)

Az előttem fekvő *Szigetvári Emlékkönyv*, minden eddiginél szélesebb összefüggésekben, többek között épp a Sziget pusztulásával előállott helyzetet vizsgálja.

Reuter Camillo alapos cikkének nincs ilyen célkitűzése, de ezt halljuk ki e nyelvészeti tanulmányból is (*A török hódoltság emléke a baranyai helynevekben*). A nyelv nem beszél mellé, históriája a történelem igazságait őrizi. Mennyire jelképes s ugyanakkor egzakt nyelvtörténeti tény – még ha esetleg nem is csupán 1566-tal van összefüggésben –, hogy Szigetvár csak egyetlen törökkori emlékszót őriz, de az a leglényegesebbre utal: *Török temetőnél*. Ugyanígy Siklóson, ahol Zrínyi az ostrom előtt az eposz III. énekében is megörökített legnagyobb diadalát aratta, mások mellett ez a kifejezés őrződött meg: *Töröktemetés*. E tanulmány – minék szerzője sajnálatosan lemond a névfejtésről – még inkább a harcok pusztításának emlékeiről tudósít. A többiek a táj és az országrész hanyatlását követik nyomon. Káldy-Nagy Gyula (*Török adórajstrom Baranyából a XVI. századból*) fordításban között török levéltári anyag nyomán mutatja meg, mekkora volt 1566 után a pusztuló és elvándorló lakosság ritkulása. Tanulmányának egyéb tudományágak művelői számára is páratlanul értékes függeléke 43 helység adatait összegezi, közreadván a lakosok névsorát is. T. Mérey Klára kitűnő dolgozata Somogy megye gazdasági romlását kíséri végig, Rúzsás Lajos a XVI–XVII. századi dunántúli városi fejlődést vizsgálja, s arra a következtetésre jut, „hogy a mezővárosok fejlődésének elkanyarodása a nyugat-európai városfejlődéstől a Dunántúlnak a töröktől megszállott darabján a török-balkáni lakosság betelepülése és a háborúk miatt a XVI. század második felében következett be”. Különben az Emlékkönyv történelmi tanulmányai nézetünk szerint többnyire kiválóak. Benda Kálmán (*Zrínyi Miklós, a szigetvári hős*) méltán áll a gyűjtemény élén. Magas szintű összefoglalása mindannak, amit eddig a tudomány a hős Zrínyiről tudott. Szempontjai és ítéletei pedig merőben újak. Biztos történelmi dialektikával menti fel pl. a Zrínyi fivéreket Ferdinánd fővezére, Johann Kratzianer bűnös meggyilkolásának vádját alól, bizonyítván, hogy „a zsoldosvezér visszaélve a menedéjjel, összeesküvést szőtt, s ha terve sikerül, a Zrínyi-várakat, de egész Horvátországot is oszmán uralom alá juttatta volna... Tettüket magasabb szempontból jogos önvédelemnek kell minősítenünk; egy országrész sorsa, százezrek élete forgott kockán”. Ugyanígy dialektikus történeti körültekintéssel ítél pl. Zrínyi birtokszerzéseiről, és hatalmaskodásairól, beállítván őt a magyar rendi társadalom rétegébe. Nem szólván a kötet történész szerzőiről, irodalomtörténészek, esszéisták is, megirigyelhetnék Benda stílusát. Gonddal és érzékletesen fogalmaz, a bekezdések nyomatékosító stílus funkciójára is éppúgy van gondolja, mint pl. az emelkedett vagy eseményes passzusok megjelenítésének különbségeire. Bende Lajos Sziget ostromáról adott kimerítő részletességű összefoglalást. Az események sodrát jól reprodukáló, lebilincselően mozgalmas és izgalmas dolgozat. Külföldi történészek is helyet kaptak az Emlékkönyvből: Göcklgin Tayyib professzor Isztambulból (*Nagy Szolmán 1566. évi Szigetvár elleni hadjáratának előzményei*), Georg Wagner Salzburgból (*II. Maximilian, a bécsi udvar és Sziget ostroma*) és Cyril Horaček Prágából (*A cseh tartományok hozzájárulása az 1566-os hadjáratához*).

Ha tanulmányaikkal nem is, de a kötet befejező ciklusában között dolgozatokkal mindeképpen esik az Emlékkönyv magas színvonala. Wanczulik Margit (*Szigetvár 1566. évi ostroma az egykorú történetírás tükrében*) és Cennerné Wilhelm Gizella (*A Zrínyi család törökellenes harcai a XVI–XVII. század képzőművészetében*) a vizsgált kérdések legjobb magyar szakértői közé tartoznak, dolgozataik nem egy új eredménnyel gazdagítják a tudományt. Tóth István (*A szigetű hős alakja a magyar irodalomban*) és Sonkoly István (*Zrínyi alakja zeneirodalomunkban*) összefoglalásai ellenben a wittenbergi Luther-múzeumra emlékeztetik az olvasót. Egy-két ragyogó terem: pompás szobrokkal, metszetekkel, könyvekkel, s jó néhány még: teletömve giccses sűrű poros-pókhálós kommersz kegytárgyakkal – a teljesség kedvéért. E szerzők – szemben a tárgyát gazdaságosan körülhatároló Cennernével – igyekeznek mindent feldolgozni, s míg Tóth István legalább következetesen a Zrínyi-élményt befogadó adott kor szempontjai szerint mérlegel, addig ez a helyes megközelítésmód a kronológiát is felrúgó Sonkoly előtt teljességgel ismeretlen. Tóth István dolgozata sem és azonban mélyre, főleg ott nem, ahol – mint az eposz esetében – közvetlenül előtte született már modern elemzés. De vitánk lenne vele még e helyen is, mert kétséges például, hogy az utolsó előtti „énekekben nem túlságosan emelte ki Zrínyi egyéniségét a költő”. Nem tagadván a finálé centrális funkcióját, alárendelő jellegét, csak a siklósi kalandot elbeszélő III. éneket említjük ellenpéldaként. Barokk kompozíciója tökéletes előképe a XV. éneknek, a felfelé törő, majd eső cselekménymozzanatok csúcspany Zrínyinek csodás elemtől (isten angyaltól) is segített győzelme tündöklük, mint a XV-ben. Pintér Jenő nevét – nem elismerőn persze – sokszor olvassuk a tanul-

mányban. De a katolikusnak vélt alapkoncepció kapcsán színvonalasabb szerzőt lehetne tanúztatni: a Zrínyi-monográfus Sik Sándort. Ám ez apróság. Valamivel nagyobb filológiai vétség viszont — s már a szerkesztőé — a 311. lapon Budina Sámuel és Cserenkő Ferenc művéről szétválasztva beszélni, holott az egyazon alkotás, ahogy a 289. lap már helyesen közölte. A mindent markoló dolgozat jelesen megrövidülhetett volna, ha néhány súlytalan címet egyszerűen Babics Andrásné korántsem hibátlan kötetzáró bibliográfiájába utal. E hasznos összegezés nem mindig alkalmazza a hagyományos bibliográfiai jelöléseket — zárójeleknél például — meg bővítettük volna az Apponyi- és Szabó Károly-jelzetekkel is, amint nem hagytuk volna ki belőle Mikszáth *Új Zrínyiasz*-ának, Klaniczay Zrínyi-monográfiája 2. kiadásának említését sem. Annál is inkább, mert ezek méltatása Tóth István tanulmányából nem hiányzik.

De soroljuk elő befejezésül a kötet egészére vonatkozó hiányérzeteinket. Az Emlékkönyv Akademiánk kiadójánál jelent meg — s nincs benne névmutató, holott tárgy- és helymutató sem lenne hozzá felesleges. A szakzsargonba burkolt zene-történeti dolgozat helyett — vagy mellett — szívesen láttunk volna a gyűjteményben régészeti és etnográfiai vagy e mindkét diszciplínát szem előtt tartó olyan tanulmányt, amelyben a Zrínyi-emlékhelyek és (élő?) néphagyományok összefoglalását kapjuk. Az Almás patak partján vagy a turbéki templom előtt elvégre többen állnak meg majdan is, mint ahányan újra hallgatják pl. Abranovics-Adelburg Ágoston konstantinápolyi születésű „jónevű hegedűművész és egyben karmester” dalművének IV. felvonásából mondjuk a „hourrik lágy ének”-ét. (S vele még nem is jelentéktelen komponistát említettünk.) Feltűnő az is, hogy török, osztrák és cseh szerzőt szerepeltet az Emlékkönyv, a délszláv vonatkozások azonban többnyire ki-rekednek érdeklődési köréből. Nem is annyira egy horvát professzor közreműködését hiányoljuk, mint inkább a Zrínyiék kelet-európai, de különösen horvát megítélésének történetét — tudományban, irodalomban, művészetben —, azokat az adatokat és szempontokat, melyekre a magyar kutatóknak nincs lehetősége rálelni.

Külön bekezdést ér a *Szigetvári Emlékkönyv* legnagyobb mulasztása. A Zrínyi-tradíciót a Zrínyiasz éleszti leginkább, már háromszáz éve — s az eposzról alig esik szó a kötet lapjain! (Ne feledjük, hogy a művészet — különösen az irodalom — és a tudomány hagyományfelmutató *hatékonyága* s publicitása között nagy a különbség, az előbbi javára.) Kétségtelen, hogy a kitűnő történészgárdának egy speciális szempontból kellett volna közelíteni a *Szigeti veszedelem*-hez: megvizsgálni az eposzban költészet és valóság viszonyát, filológiai gondossággal összemérni (nemcsak a különbség kedvéért!) poetica phantasia és história tényeit, megvetvén szinte alapját a készülő Zrínyi kritikai kiadásnak. Aki elvégzi majd e munkát, mindenesetre legfontosabb forrásműként fogja forgatni a kötetet. Az eposzi antipációjokat igazoló mozzanatokon kívül íme néhány megjegyzés még e kérdés kapcsán. A szultán lovának leírása sztereotíp skólabeli kérdés a Zrínyiaszból, s most megtudjuk, hogy Nagy Szulimán bizony nem lóhátról tekingetett „szörnyű méltósággal” tengernyi seregére. Nándorfehérvári és mohácsi győzelmeinek évfordulóján, augusztus 29-én ugyan lóra erőlködött, hogy sorsdöntő rohamra küldje janicsárjait, de ez ritka alkalom volt. „A szultán nem lóháton, mint az előző hadjáratokban, hanem kocsin tette meg az utat. Ebből nem szállt ki, innen osztotta paráncsait” — írja Gökbilgin Tayyib. Ugyanő nyomatékossítja — a III. ének centrális funkcióját alátámasztandó —, hogy vannak török krónikások, „akik határozottan azt a nézetet vallják, hogy az 1566. évi hadjárat irányát a siklői csata döntötte el”. Bende Lajos különféle művekből összegyűjti a szigetvári őrség tisztjeinek névsorát. Érdekes, hogy a 48 név nagy része magyar, amint a várvédő katonaság 80%-a is az volt. A 48 név nem egy eposzi hőst is rejt, hiányzik azonban közülük például Deli Vid, Radivoj (Juránics a kirohanásnál is ott van, Zrínyi után halad, mint zászlótartó) és Stipán Golemi.

*

A *Szigetvári Emlékkönyv* méltatására elsősorban történész hivatott. Főleg irodalmi szempontú megjegyzéseink is érzékeltethetik azonban, hogy kiemelkedő jelentőségű tanulmánygyűjtemény nyomán szőttük gondolatainkat.

A szigetvári Zrínyi Miklós halálának 400. évfordulóján.

KOVÁCS SÁNDOR IVÁN